

професійного вигорання та професійної деформації працівників працездатності.

Донець Т. П.

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОГО СВІТУ

За роки незалежності України соціальна робота пройшла кілька етапів становлення та розвитку. За цей час створено державну систему центрів соціальних служб для молоді, виникли різноманітні служби, ініціаторами яких стали як державні структури, так і громадські організації. Але без глибокого знання закономірностей розвитку соціальних процесів, конкретних умов життєдіяльності людей, без уміння використовувати досвід, накопичений попередніми поколіннями і сучасниками, неможна успішно виконувати завдання, поставлені перед соціальною роботою. Сьогодні світ переживає кризові явища, що позначилися на всіх без винятку сферах людської життєдіяльності. На жаль, і світ, і Україна друге десятиліття ХХІ ст. проживають здебільшого в атмосфері деструкції, що породжує й посилює стани самотності, відчаю, агресивності, заглибого процеси відчуження людини від інших, від світу, природи та суспільства (Рудкевич Н., 2021).

В сучасному суспільстві актуальності набуває проблема практичного вирішення соціальних проблем суспільства. Соціальна робота в сучасних умовах розглядається з різних точок зору: по-перше, як навчальна дисципліна; по-друге, як професійна діяльність; по-третє, як наука. Слід зазначити, що у вирії останніх подій розвиток соціальної роботи набирає обертів. Соціальна робота виступає основною ланкою та посередником між об'єктами та суб'єктами соціальної допомоги. Відповідні місце та роль соціальної роботи пов'язані з виникненням великої кількості складних соціальних проблем в усьому світі. Відповідні проблеми виступають предметом для багатьох дискусій, досліджень та вимагають негайного вирішення. Таким чином, саме соціальна робота, як професійна

діяльність та невід'ємна складова соціальної політики держав, сприяє вирішенню ситуації, що склалась в сучасних умовах (Рудкевич Н., 2021).

Соціальна робота як навчальна дисципліна є міждисциплінарною. Отже, вирішенням даної проблеми займаються такі науки, як: соціологія, філософія, політологія, психологія тощо. Філософія відіграє особливу роль у процесі вирішення даної проблеми, оскільки вона допомагає описати сучасний стан соціальної роботи та систематизувати її (Андрущенко В., Бех В., 2002).

Дослідження стану сучасної соціальної допомоги її сутності та предмету дослідження здійснювала немала кількість вітчизняних та зарубіжних вчених. Історія становлення соціальної роботи, як невід'ємної складової суспільства була у центрі уваги таких вчених, як В. Андрущенко, В. Бех, В. Козубовська, М. Лукашевич, М. Маршавін, І. Мигович, В. Мітрохін, М. Михальченко, І. Пінчук, С. Толстоухова, М. Туленков та інших відомих вчених.

Роль соціальної роботи розглянута у працях О. Бец, О. Киричук, В. Курбатова, В. Полтавця, Є. Холостова, К. Ханвея, Л. Тютюнник та інших; місце та роль соціального працівника як посередника між об'єктом та суб'єктом соціальної допомоги представлена у працях О. Безпалько, Д. Бирик, Г. Медведєва, М. Пейна, С. Тетерського, І. Савельчук, В. Сидорова, А. Ярошенко (Поліщук О., 2019).

Термін «соціальна робота» прийнятий у всьому світі і означає вияв гуманного становлення людини до людини. Поняття «соціальна робота» увійшло в соціально-гуманітарну та психолого-педагогічну літературу наприкінці XIX ст. у відповідь на соціальну потребу суспільства у змістовному вираженні практичної діяльності людей, які допомагали бідним. Об'єкт та суб'єкт соціальної роботи є її предметом та є основним структурним елементом. Під об'єктом розуміють усіх, хто потребує допомоги незалежно від її характеру та специфіки. Усі, хто надає таку допомогу, належать до суб'єктів соціальної роботи. Отже, соціальна робота — це своєрідна взаємодія об'єкта і суб'єкта, результатом якої є допомога людям у розв'язанні їхніх життєвих проблем. Поняття «соціальна

робота» розглядається у трьох основних значеннях: як професійна діяльність, як галузь наукових знань, як навчальна дисципліна (Андрущенко В., Бех В., 2002).

Соціальна робота – це надання професійної допомоги людям в успішному вирішенні їхніх життєвих негараздів і проблем за допомогою розвитку та прояву власного потенціалу людини і її соціального оточення. Однак у кожній місцевій територіальній громаді, в залежності від потреб населення, є свої методи соціальної роботи. Актуальними методами соціальної роботи, які проводяться спеціалістами організацій та установ соціальної сфери у багатьох країнах світу є: командна соціальна робота, волонтерська, телефонне консультування, соціальна робота в спільноті, фостеринг, соціальна робота з випадком, мобільна соціальна робота. «Fostering» – це виховання у спеціально підготовлених сім'ях дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та тих, що опинились у складних життєвих обставинах, протягом тривалого часу за одночасного збереження контактів із справжньою сім'єю.

Основними функціями соціальної роботи у сучасних соціокультурних умовах є такі: гносеологічна; організаційно-виховна; регулятивно-профілактична; інформаційно-комунікативна; соціоінтеграційна; аналітико-прогностична.

Гуманістично-моральні засади соціальної роботи в Україні базуються на багатовікових благодійних традиціях українського народу (традиції братств, монастирів, релігійних організацій, традиції народної моралі, діяльність громад, сімейне виховання, статус жінки-матері тощо). Процес становлення соціальної роботи в Україні як науки, без сумніву, поглиблюватиметься під впливом суспільних запитів і власного розвитку. Вже нині її розуміють не тільки як традиційну благодійність чи діяльність державної системи закладів соціального забезпечення, але і як різноманітну суспільну практику, перспективну навчальну і наукову дисципліну. Про це свідчить, зокрема, той факт, що ця спеціальність запроваджується більш як у 30 закладах вищої освіти країни. З розширенням і ускладненням завдань практики соціального захисту населення дедалі актуальнішим стає її осмислення,

наукове і методичне обґрунтування, достатнє і якісне кадрове забезпечення (Рудкевич Н., 2021).

Соціальна незахищеність є однією з головних проблем сучасного соціуму. Людина не може бути впевнена у завтрашньому дні, як в фінансовому, так і в особистісному плані. Зазвичай люди захищаються від відчуття невизначеності, складаючи плани та сподіваючись на їх здійснення. Однак у нашому суспільстві ситуація може багато разів змінитися лише протягом одного дня, однієї хвилини, і, навіть маючи роботу, звичайна людина боїться на щось сподіватися та чогось чекати. В умовах політичної та фінансової нестабільності, а особливо в теперішній дуже складний час повномасштабної війни з російським агресором можна в будь-який момент потрапити до категорії неблагонадійних та опинитися за межами соціуму (Рудкевич Н., 2021).

Російсько-українська війна, яка перейшла у нову фазу в зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресорки у лютому 2022 року та окупацією значної частини території України, зумовила збільшення кількості родин, які зазнали травматизації високого ступеня інтенсивності внаслідок зміни місця проживання та переходу в статус ВПО, участі когось із батьків чи інших членів сім'ї або безпосередньо в бойових діях, або проходження військової служби в підрозділах Сил оборони. Однак у значній кількості українських родин ці два статуси часто поєднуються, оскільки після переїзду із місць, де відбуваються бойові дії, багато членів родин були мобілізовані до лав Збройних сил України. Події, які відбуваються сьогодні, потребують значного посилення системи соціального захисту, допомоги соціальних служб та підтримки родин із дітьми (Реформа інтернатів: чому це важливо в період війни, 2023).

Що ж в такій ситуації зробити може соціальний працівник? Як правило посадові обов'язки співробітника соціальної служби визначаються стандартами, правилами та інструкціями. Однак зараз ми маємо не лише загострення «традиційних» соціальних проблем, до яких відносяться: пенсійний вік, дитяча безпритульність, неблагонадійні та малозабезпечені сім'ї, безробіття, інвалідність, асоціальна поведінка молоді і т.д. За останні 5 років можна спостерігати

появу нових «злободенних» проблемних ситуацій: *повоєнна реабілітація, ескалація соціальних конфліктів, інформаційний вплив, переселення біженців* і т.д. Яким же чином можливо знизити рівень соціальної напруги? Соціальна робота як професія повинна не лише бути пов'язаною із вирішенням актуальних суспільних проблем, але й працювати над їхнім попередженням. Величезну кількість соціально-побутових конфліктів можна уникнути, якщо проводити регулярну профілактичну роботу в сім'ях; проблема повоєнної реабілітації може поступово зникнути після стабілізації політичної обстановки; прийняття правильних державних законів допоможе надати реальну допомогу малозабезпеченим та пенсіонерам і т. д. Співробітники соціальних служб повинні докласти максимум зусиль для стабілізації соціальної обстановки в країні.

Виникає питання – чим займається соціальний працівник і чим він повинен займатися, щоб поліпшити ситуацію в суспільстві? І якими особистісними і професійними якостями він повинен володіти?

Юридична грамотність. Людині потрібно не лише зуміти надати допомогу, але й надати її законно. Знання законодавчих актів необхідно як для правильного оформлення документів, так і для вибору стратегії вирішення соціальної проблеми.

Педагогічні навички. Робота з дітьми або з неблагонадійною категорією населення часто вимагає вміння переконувати та виховувати шляхом формування нової системи цінностей, що неможливо без знання основ педагогіки.

Уміння надавати медичну допомогу. Що робить соціальний працівник, якщо стикається із травмами або шоковим станом підопічного? Правильно, надає першу медичну допомогу, тому всі співробітники соціальної служби зобов'язані мати елементарні медичні навички, які вони повинні отримати або під час навчання, або на спеціалізованих курсах.

Знання психології. Вирішення соціальних проблем починається із розуміння та вирішення проблем душевних. Проникливі бесіди, живе спілкування, спільний пошук шляхів виходу із душевної кризи – ось чим займається соціальний

працівник під час надання допомоги своїм підопічним. Також співробітнику волонтерської організації або соціальної служби часто доводиться переконувати інших у своїй правоті, використовуючи при цьому різноманітні психологічні прийоми.

Вільна орієнтація серед вітчизняних та міжнародних соціальних стандартів. При наданні допомоги потрібно дотримуватися соціальних стандартів та міжнародних конвенцій щодо захисту прав людини, тобто в кожному конкретному випадку працівник соціальної служби повинен вміти здійснювати кореляцію вітчизняних та міжнародних правил.

Окрім професійних компетенцій, робота соціального працівника передбачає наявність унікального набору особистісних якостей, в яких повинні домінувати:

Емоційний інтелект (здатність співпереживати). Навряд чи можна надати соціальну допомогу, не маючи уявлення про переживання підопічного. Потрібно вміти гостро відчувати емоційний фон, щоб правильно реагувати на людські проблеми, адже якщо людина не зможе розкритися, значить і не зможе отримати кваліфіковану допомогу.

Психологічна стабільність. Що таке соціальний працівник? Це і персональний помічник, і юридичний консультант, і доглядальник, і вихователь в одній особі. Співробітники волонтерських організацій повинні мати стійку психіку, щоб не розпочати жити проблемами інших, забувши про особисте життя. Варто пам'ятати, що рівень професійного згорання у соціальній роботі є одним з найвищих,

Фізична витривалість. Якщо соціальний працівник швидко втомлюється, регулярно недосипає або часто нездужує, він у буквальному сенсі починає «зриватися» на своїх клієнтів (або близьких людей), що є руйнівним чинником його життя (тобто він швидко захворіє і буде змушений покинути роботу). *Соціальна робота як професія – це не лише знання та навички, але й важка інтенсивна робота* (Поліщук О., 2019).

На сьогодні не існує універсальних рецептів вирішення соціальних проблем, як і не існує глобальних соціальних організацій, здатних взяти під контроль всі конфліктні ситуації, що виникають в світовому соціумі. Однак у кожній країні функціонує велика кількість волонтерських організацій, мета

яких – успішно реалізувати стратегію вирішення соціальних проблем і оздоровити суспільство. Робота соціальним працівником в сучасному соціумі подібна таланту художника в мистецтві – людина повинна відчувати покликання допомагати людям (іноді і навіть проти їхнього бажання), вирішувати їхні складні та багаторівневі проблеми. Що таке соціальний працівник? Це актуальна та затребувана для сучасного суспільства професія, яка є водночас і складною, і захоплюючою, та створена для справжніх вольових людей із сильним характером та багатим внутрішнім світом.

Сьогодні, в такий складний час, коли постійно лунають повітряні тривоги, літають дрони та звукові ракети, діти та учні навчальних закладів спускаються в сховища, чують та переживають таке жакіття, необхідно ще обов'язково відмітити роботу *соціальних педагогів*.

Соціальний педагог – це педагогічний працівник, основна мета роботи якого полягає у забезпеченні соціально-правового захисту учнів школи та попередженні впливу негативних соціальних чинників на формування та розвиток особистості дитини. Завдання якого – формування духовної, творчої, соціально-активної, всебічно розвиненої особистості з комплексом життєвих позицій і цінностей. Соціальний педагог – це одна з головних фігур у школі, яка покликана об'єднати зусилля сім'ї, школи, громадськості для надання допомоги дитині.

Освітлення душі особистості, підготовка її до життя, професійної мобільності та сприяння швидкій адаптації до змін і розвитку в освітній, соціальній, культурній, політичній сферах – ці напрями є своєрідною основою, на якій базується діяльність соціального педагога в школі (Поліщук О., 2019).

Соціальний педагог у школі:

- створює сприятливі умови у мікросоціумі для розвитку здібностей та реалізації можливостей кожної дитини;
- забезпечує формування власних цінностей та громадянської позиції в учнів;
- попереджує та локалізує негативні впливи соціального середовища на особистість;

- здійснює соціальний патронаж малозабезпечених, багатодітних, неповних сімей тощо.

- проводить інформаційно-просвітницьку роботу з учнями на педагогічну, психологічну, політичну тематику;

- проводить соціально-профілактичну роботу з дітьми, схильними до девіантної поведінки;

- здійснює посередництво між особистістю і освітнім установою, сім'єю, середовищем, органами влади;

- вивчає психолого-педагогічні особливості дітей та їх оточення, умов життя; виявляє інтереси й потреби, труднощі й проблеми школярів, відхилення у поведінці та надає соціальну допомогу і підтримку учням, які навчаються у школі (Фурман А., 2014).

Напрями роботи соціального педагога:

- діагностичний напрям – вивчення та оцінювання за допомогою методик, анкетувань, опитувальників, тестів особливостей діяльності особистості, мікроколективу (класу чи референтної групи), шкільного колективу в цілому; спрямованості впливу мікросередовища, особливостей сім'ї та сімейного виховання, джерел негативного впливу на дітей;

- прогностичний напрям – прогнозування на основі спостережень та досліджень динаміки розвитку негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на особистість чи клас;

- консультативний – надання порад, рекомендацій учням, батькам, учителям та іншим особам, які звертаються до соціального педагога;

- правозахисний – забезпечення дотримання норм охорони та захисту прав дітей, представлення їхніх інтересів у різноманітних інстанціях (службі у справах дітей);

- профілактичний – переконання учнів у доцільності дотримання певних норм та правил поведінки стосовно суспільних норм, здоров'я, способу життя;

- соціально-перетворювальний – перетворення негативних соціальних впливів на позитивні за допомогою тренінгових занять, брейнрингів, семінарів, бесід;

- організаційний – ведення документації (журналу щоденного обліку роботи соціального педагога, протоколів

звернень учнів, батьків, вчителів тощо), написання планів робіт на рік, на місяць, формування банку даних на дітей соціально-незахищених категорій тощо (Поліщук О., 2019).

Отже, соціальна робота як наука стає все більш конкурентно-спроможна поряд з іншими науками та професійною діяльністю, займаючи важливе місце в суспільстві. Соціальна робота як невід’ємна складова сучасного суспільства дає змогу людям боротися з проблемами, звернувши увагу на свої внутрішні здібності, щоб зайняти краще місце в житті. Унікальність соціальної роботи полягає в тому, що, вирішуючи одну проблему, вона автоматично може задіяти та розпочати вирішення суміжних та похідних проблем, вдосконалюючи та змінюючи особистість, суспільство та життя кожної окремої людини на краще.

Рівень розвитку соціальної роботи напряду залежить від рівня розвитку держави. Оскільки соціальна допомога виступає головним аспектом існування та формування цивілізованого суспільства. Якщо суспільство зустрічає байдужість, незацікавленість прийняття своїх проблем та відсутність механізмів до їх вирішення, то таке суспільство становить ризик не лише для самого себе, а й для світового співтовариства. Місія соціальної роботи – надавати можливість людям якомога повніше розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення різних проблем.

Дяківська І. А.

ПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов’язана зі збільшенням кількості дітей кожного року, що потребують корекційного навчання. В основі інклюзивної освіти – ідея, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує рівне ставлення до всіх людей, передбачає навчання і виховання дітей з особливими потребами в освітньому закладі. Навчання дітей з особливими освітніми потребами повинно відбуватися на